

Hur är det egentligen med den ekonomiska ojämlikheten?

Kring sekelskiftet 1900 var Sverige ett fattigt land med mycket stora ekonomiska klyftor. De välbeställda hade förutom större ekonomiska möjligheter också mycket bättre förutsättningar att leva ett relativt långt och friskt liv. Hur livet skulle te sig berodde till stor del på vilken socioekonomisk position ens föräldrar hade. Under 1900-talet förändrades allt: tillväxten ökade, fattigdomen minskade och Sverige blev ett av världens mest jämlika länder. På senare år har dock oron för ökad ojämlikhet återuppstått och ojämlikhetsfrågor hamnat i fokus för ekonomer världen över. Men hur ser det egentligen ut? Går det att ge ett tydligt svar på frågor som: har den ekonomiska ojämlikheten ökat i Sverige och i världen, har betydelsen av familjebakgrund ökat eller minskat och speglas ekonomisk ojämlikhet även i ojämlikhet i hälsa?

I detta temanummer bidrar flera av Sveriges främsta forskare på området med olika perspektiv på ekonomisk ojämlikhet. Gemensamt för samtliga bidrag är att de belyser betydelsen av tillförlitliga data. Många av dessa analyser hade inte varit möjliga att göra utan de högkvalitativa svenska registren över totalbefolkningen, dess inkomster, utbildning m m. Förvånansvärt nog saknas det dock ofta tillräckligt bra data för att göra längre historiska jämförelser, både av utvecklingen i Sverige och internationellt. Även om tillgången till högkvalitativa data ökar snabbt är det anmärkningsvärt att vi i ett land som Sverige saknar tillförlitliga data över något så väsentligt som förmögenheternas fördelning.

I den inledande artikeln beskriver Olle Hammar hur den globala inkomstojämlikheten har utvecklats sedan 1970-talet. Har den ökat eller minskat? Trots att mätproblemen är betydande är svaret, åtminstone enligt vår mening, övertygande.

Daniel Waldenström tar därefter över stafettpippen och försöker beskriva utvecklingen i Sverige. Han diskuterar hur inkomstojämlikheten utvecklats sedan 1950-talet. Sverige var på 1980-talet ett av världens mest jämlika länder, men vad har hänt sedan dess? Tillfaller en större del av kakan kapitalägarna och hur har förmögenhetsfördelningen utvecklats sedan början av 1900-talet? Waldenström ger sin bild och diskuterar på ett lättillgängligt sätt de svårigheter som finns i att ge tydliga svar på dessa frågor.

I temanumrets tredje bidrag visar Anna Linder, Gawain Heckley och Ulf-G Gerdtham att det finns betydande socioekonomiska ojämlikheter i förekomsten av psykisk ohälsa i Sverige och att den psykiska ohälsan sedan 1990-talet blivit alltmer vanlig hos, och koncentrerad till, grupper med låg

socioekonomisk status. Artikeln tecknar en betydligt mer nyanserad bild av den psykiska ohälsans utveckling än vad som vanligen beskrivs i media.

Flera är beredda att acceptera ojämlikheter som beror på individens egna val än ojämlikheter som beror på omständigheter utanför individens kontroll. Detta är ett skäl till att samhällsvetare intresserar sig för kopplingen mellan föräldrars och barns socioekonomiska utfall. I sitt bidrag till temanumret beskriver Anders Björklund och Markus Jäntti fyra ansatser för att studera intergenerationell rörlighet. De konstaterar att familjebakgrunden i vid mening är av stor betydelse för individens ekonomiska utfall, men att en stor del av bristen på rörlighet mellan generationer förklaras av andra faktorer än just föräldrarnas inkomst- och utbildningsnivå.

Samspelet mellan familjebakgrund och individens egna val illustreras även i Katarina Katz och Torun Österbergs bidrag, som undersöker ekonomiska utfall i vuxenlivet för individer med utländsk bakgrund. Det är välkänt att denna grupp generellt sett har kortare utbildning, högre arbetslöshet och lägre inkomster än individer som vuxit upp i Sverige med svenskfödda föräldrar. Katz och Österbergs studie understryker utbildningssystemets nyckelroll för att barn med utländsk bakgrund ska lyckas, oavsett ursprungsland. Icke desto mindre finns tecken på att avkastningen på utbildning är långt ifrån garanterad för barn till fattiga familjer.

Hur föräldrarnas inkomst hänger ihop med barnens hälsa beskrivs av Eva Mörk, Anna Sjögren och Helena Svaleryd i temanumrets avslutande artikel. Det framgår med stor tydlighet att alla barn inte föds med likvärdiga förutsättningar att leva vare sig ett rikt eller frisk liv. Men hur skillnaderna ska tolkas och vad de beror på är inte lika uppenbart.

Även om ekonomer har olika åsikter om vad som är en lagom nivå på ekonomisk ojämlikhet råder det ändå stor enighet om att det vore önskvärt att alla barn har likvärdiga chanser att lyckas, oavsett i vilket land eller vilken familj de föds, och att vare sig för hög eller för låg ojämlikhet är önskvärd i den vuxna befolkningen.

Empiriska studier som kartlägger läget och utvecklingen är helt centrala för att vi ska kunna bilda oss en grundad uppfattning om dagens situation är bra eller dålig och om utvecklingen går på rätt håll. Det är vår förhoppning att artiklarna i detta temanummer bidrar till en ökad förståelse för vad den senaste forskningen säger om ekonomisk ojämlikhet, men också för hur svårt det är att ge entydiga svar även på relativt enkla frågor och att det finns ett betydande utrymme för subjektiv tolkning av resultaten.

Mikael Elinder och Lina Maria Ellegård